

Usuzování nad povinnostmi

Jan Štěpán *

Díky četbě tehdy již zažloutlých spisů tehdy již emigrovaného Oty Weinbergera jsem před lety našel svoji logickou specializaci. Proto se v tomto smyslu považuji za jeho žáka. Ale když jsem to takto předestřel při našem jediném osobním setkání, on se k tomu nechtěl znát a nebylo to ze skromnosti. Přesto jsem mu nadále vděčen za to, že mi jeho spisy otevřely oči směrem, který je pro mě dodnes nosný. Navíc máme společného učitele – Otakara Zicha juniora, přičemž frekvence mých styků s tímto mým dalším vzorem byla mnohem nižší než (pro mě záviděníhodně) v případě Weinbergerově. Z těchto důvodů rád přispívám k jeho úctyhodnému výročí.

Ota Weinberger ve svém nekomplexnějším spise „Alternativní teorie jednání“ věnuje logice jednu kapitolu (7. Od deontické logiky k pravé logice norem). Základně se v ní neliší od svých spisů o desítky let starších a v jeho koncepci to plně postačuje. Opomíjí ale řadu výsledků, které byly dosaženy jinde (zejména ne u von Wrighta) a které – sice možná pouze intuitivně – musí právník používat. Toto je z mé strany naprosto vlažná kritika, protože plně respektuji, že v humanitních vědách je přípustná libovolná teze, pouze se musí rozvíjet konzistentně a konsekvantně.

Redukce logiky dle návrhu Oty Weinbergera na několik pravidel, dle něj intuitivně platných, je prostě nepřijatelná a také nemůže ani vyhovět, ani vystačit požadavkům reálné praxe. Logika je systémotvorná, ale ve Weinbergerově koncepci netvoří aplikace jeho pravidel kanonických spolu s pravidly ad hoc, podle momentální

potřeby dodávanými, žádný systém. V tom už dávno a zdaleka nejsem nijak rigorózní, vůbec bych nežádal axiomatický systém příslušné (normativní) teorie, nad nímž se tvoří postupným nastavováním či redukováním systém vlastní, ať už znalostní nebo regulativní. Byl bych ale nadále pro postup jasný a systematický.

Ve svém příspěvku chci takový postup popsat a to způsobem co nejméně formálním a tedy většinu čtenářů co nejméně odpuzujícím (tento způsob mi navrhl Petr Slunský, soudce a jaderný fyzik, dle svého vzoru - fyzika Richarda Feynmana). Nicméně se nelze vyhnout standardním náležitostem, tj. musí obsahovat prvky syntaktické i sémantické.

Základními povinnostními (zde není nijak podstatné, že povinnost v užším smyslu můžeme chápat ve dvojitým smyslu a tak se také vyskytuje v praxi – jednak jde o "povinnost vůbec", nerelační, která je "neměnná"; dále je to "povinnost vůči", v relaci s nějakým dalším subjektem a ta umožňuje nárokovou transformaci) kategoriemi jsou muset, nesmět a smět. Odpovídají věrně tzv. deontickým modalitám příkaz, zákaz a dovolení, které pak můžeme chápat po řadě jako deontickou nutnost, deontickou nemožnost a deontickou možnost. Vyskytují se v jazykových výrazech, které obecně nazýváme normy. Ty, i když vzniknou nějakou modifikací pravdivé či nepravdivé věty, nejsou ani pravdivé, ani nepravdivé. Zřejmě tedy usuzováním nelze dospět k normě tradičním deduktivním odvozením. Přesto se zde bez jisté logické teorie neobejdeme. Obecné požadavky, které na normy klademe či které si s normami

* prof. PhDr. Jan Štěpán, CSc. katedra filosofie, FF UP, Olomouc

spojujeme, vyjadřujeme ve významových postulátech – „axiomech“. Ty jsou, spolu se svými důsledky, základem pro usuzování nad povinnostmi. Nelze je ale obecně využívat všechny současně, což je další ze zvláštností logické složky nauky o povinnostech.

Uvedené korespondující povinnosti kategorie se v obou případech vztahují na nějakou aktivitu nějakého subjektu, přičemž tomu subjektu mohou předepisovat konání nebo nekonání té aktivity. Není rovněž výjimkou udávat k nim podmínky aplikace a také některé časové limity. Z nich lze považovat za „externí“ specifikaci vymezení intervalu platnosti - závaznosti normy s pevným počátkem, případně i ukončením. Specifikací „interní“ pak může být jednak přípustná lhůta od naplnění podmínek aplikace do splnění obsahu normy – buď explicitně stanovená nebo implicitní a závislá pouze na reaktivní schopnosti subjektu normy, jednak doba povinného plnění normy – jednorázové a opakované při nastoupení podmínek aplikace nebo trvalé a pro subjekt normy „doživotní“.

Jazykové výrazy, které obsahují – byť implicitně – výskyt termínu vyjadřujícího některou z uvedených kategorií, je zvykem nazývat normativními větami. Ty pak vyjadřují normy. Tak normativní větou je třeba „Nekuř!“ a vyjadřuje normu zakazující kouřit. Jedná se zde o normativní větu i normu jednoduchou, na rozdíl od věty, která zdobívala operátorské pulty sálových počítačů: „Nejez, nepij, nekuř!“. Ta je složená ze tří jednoduchých vazbou, která je konjunktivní, tj. zavazuje současně; narozdíl od klasické konjunkce – je pravdivé současně. Tyto rozdíly se vyskytují u všech normativních analogií klasických spojek, jak bude dále ukázáno.

Už z normativní věty by mělo být zřejmé, kdo je subjektem příslušné normy, kdo má plnit její obsah, tj. konat/nekonat uvedenou aktivitu, za jakých okolností má dojít k plnění a měl by být zřejmý též časový rozsah toho plnění. Tak z výše uvedené složené normativní věty je zřejmé, že subjektem odpovídající normy je každý, pokud je na místě přítomný a dokud je na místě přítomný.

Uvedené kategorie nejsou vzájemně nezávislé, lze je na sebe převádět, jsou vzájemně definovatelné. Tato definovatelnost vyjadřuje přirozené intuice (vzápětí se ale ukáže, že spoléhat se pouze na intuici může někdy vést k protiintuitivním výsledkům), které si s těmito modalitami spojujeme. Představují šest následujících významových postulátů.

Zvolíme-li za výchozí modalitu příkaz, pak zákaz nějaké aktivity je totéž jako příkaz nekonat tu aktivitu a dovolení nějaké aktivity je totéž jako neexistence příkazu nekonat tu aktivitu.

Zvolíme-li jako výchozí modalitu zákaz, pak příkaz nějaké aktivity je totéž jako zákaz nekonat tu aktivitu a dovolení nějaké aktivity je totéž jako neexistence zákazu konat tu aktivitu.

Zvolíme-li dovolení za primární modalitu, pak příkaz nějaké aktivity je totéž jako neexistence dovolení nekonat tu aktivitu, a zákaz je totéž jako neexistence dovolení konat tu aktivitu.

Aplikací těchto definic – významových postulátů, tj. prostým nahrazením normy tvaru levé strany normou tvaru pravé či deduktivním krokem, získáme normu nejen ekvivalentní, ale i ekvipotentní. To není samozřejmé pro jiné aplikace postulátů či pravidel.

Z definic je zřejmé, že v deontologii musíme pracovat se dvěma druhy negace. Jedna z nich je klasická, vztahuje se na předepisovanou aktivitu ve smyslu konat/nekonat. Druhá je deontická a týká se existence příslušné normy. Aby deontická negace dávala smysl, je vhodné uvažovat normy jako součást nějakého kodexu. Norma, která se v kodexu vyskytuje, je považována za platnou, tj. závaznou. Norma, která se v kodexu nevyskytuje, je považována za neplatnou, nicméně dle uvedených principů lze z takové skutečnosti dovést platnou normu tvaru, který umožňuje příslušné pravidlo.

Odtud ale plynou první problémy zásadního druhu. Když budeme uvažovat pro začátek prázdný kodex a aplikujeme pravidla založená na definicích vycházejících ze zákazu a dovolení současně, dostaneme se do sporu. Protože je kodex prázdný, pak pro jakoukoliv pevně zvolenou aktivitu v něm není norma, která by tu aktivitu zakazovala, tudíž lze dodat její dovolení. Zároveň ale v kodexu není ani norma, která by tu aktivitu dovolovala, tudíž lze dodat normu, která ji zakazuje. Při simultánním provedení budou v kodexu dvě normy, jimž nelze současně vyhovět, protože táž aktivita se dovoluje a zakazuje.

Takže každou úvahu vycházející z definic deontických modalit můžeme vést pouze po jedné z těchto linií, jinak se dostaneme do sporu. Specifickou povinností oblastí je právo. Rozpadá na řadu kodexů, které se mj. odlišují závaznou volbou pravidel uvedeného druhu. Pro ústavní právo je přijato pravidlo, že co není explicitně dovoleno, je zakázáno. Kdežto v občanském právu je to pravidlo, že co není výslovně zakázáno, je dovoleno.

Pro danou aktivitu, daný subjekt a případně danou iniciační podmínku lze zformulovat čtyři normy: příkaz konat, zákaz konat (tj. příkaz nekonat), dovolení konat a dovolení nekonat. První dvě jsou neslučitelné v kontrárním smyslu. Nelze je ukládat současně, nejvýše jednu z nich. Pro další úvahy je zřejmé třeba respektovat tento princip bezespornosti, totiž že nelze totéž jednání témuž subjektu současně příkazovat i zakazovat (ani v případných slabších variantách, z nichž jedna byla zmíněna výše), protože subjekt je tak uvržen do nerozhodnutelné situace. Budiž to hlavní významový postulát logické teorie povinností.

Poslední dvě, tj. dovolení konat a dovolení nekonat, jsou slučitelné, subkontrární a přinejmenším implicitně

se vyskytují pro většinu aktivit v prakticky každém kodexu. Vyskytují-li se v daném kodexu obě normy explicitně, říkáme, že regulované jednání je normativně indifferenční.

Vztah mezi příkazem a dovolením, jakož i mezi zákazem a dovolením nekonat, je subalterností. Je-li ukládán příkaz, lze uložit i dovolení. Je-li ukládán zákaz, lze uložit i dovolení nekonat.

Příkaz a dovolení nekonat, jakož i zákaz a dovolení, jsou neslučitelné v kontradiktorickém smyslu. Je-li uloženo jedno, nelze uložit druhé. Totéž je jinak formulováno ve výše uvedených definicích.

Dalším normativní jevem, který se zřetelně projevuje v subalternosti, je síla norem. Je zřejmé, že když můžeme např. na základě daného příkazu uložit i dovolení téže aktivity, jde o oslabení výchozí normy, její platnost se tím ale neruší. Autorita, která ukládá normy, – normotvůrce může deklarovat některé normy jako silnější oproti ostatním. Odvozením, které není prostou aplikací definice, se tato síla dále zmenšuje, jak je to zřejmé právě při subalternosti.

Sdružovací pravidla umožňují jednak spojovat aktivity:

- pro příkaz: je-li témuž subjektu a za téže podmínky příkazována aktivita A a příkazována aktivita B, pak lze přikázat současné konání aktivit A a B s tím, že tento příkaz je slabší než kterýkoliv z výchozích;
- pro zákaz: je-li témuž subjektu a za téže podmínky zakazována aktivita A a zakazována aktivita B, pak lze zakázat současné konání aktivit A a B s tím, že tento zákaz je slabší než kterýkoliv z výchozích

jednak spojovat podmínky:

- pro příkaz: je-li témuž subjektu příkazováno totéž jednání jednou za podmínky A a podruhé za podmínky B, pak lze to jednání souhrnně, ale slaběji přikázat za podmínky A nebo B;
- pro zákaz: je-li témuž subjektu zakazováno totéž jednání jednou za podmínky A a podruhé za podmínky B, pak lze to jednání souhrnně, ale slaběji zakázat za podmínky A nebo B.

Pro normy s explicitní podmínkou platí rozhodovací pravidla:

- je-li přikázáno konat aktivitu A za podmínky B, pak není-li splněna podmínka B, není přikázáno konat A, resp. je dovoleno nekonat A;
- je-li zakázáno konat aktivitu A za podmínky B, pak není-li splněna podmínka B, není zakázáno konat A, resp. je dovoleno konat A.

Příkazy lze dále transformovat na základě tranzitivnosti takto:

- je-li nějakému subjektu za podmínky B přikázána aktivita A a témuž subjektu je přikázána za podmínky C aktivita B, pak je tomu subjektu za podmínky C přikázána aktivita A, ovšem slaběji než v předpokladech;
- je-li nějakému subjektu za podmínky B přikázána aktivita A a témuž subjektu je přikázána za podmínky C aktivita B, pak je tomu subjektu za sdružené podmínky B a C přikázána aktivita A, ovšem slaběji než v předpokladech;
- je-li nějakému subjektu za sdružené podmínky B a C přikázána aktivita A a témuž subjektu je přikázána za podmínky C aktivita B, pak je tomu subjektu za podmínky C přikázána aktivita A, ovšem slaběji než v předpokladech.

Pro zákazy je analogická transformace formulována takto:

- je-li nějakému subjektu za podmínky B zakázána aktivita A a témuž subjektu je přikázána za podmínky C aktivita B, pak je tomu subjektu za podmínky C zakázána aktivita A, ovšem slaběji než v předpokladech;
- je-li nějakému subjektu za podmínky B zakázána aktivita A a témuž subjektu je přikázána za podmínky C aktivita B, pak je tomu subjektu za sdružené podmínky B a C zakázána aktivita A, ovšem slaběji než v předpokladech;
- je-li nějakému subjektu za sdružené podmínky B a C zakázána aktivita A a témuž subjektu je přikázána za podmínky C aktivita B, pak je tomu subjektu za podmínky C zakázána aktivita A, ovšem slaběji než v předpokladech.

Princip částečné konverze vychází z předpokladu, že B je stav dosažitelný nějakou aktivitou. Pak platí:

- je-li za podmínek B a C přikázána aktivita A, pak je za podmínky C přikázána sdružená aktivita A a B.

Obecné nahrazení na základě definice lze provést pro aktivitu i pro podmínku, tj.

- je-li za podmínky B přikázána aktivita A a A je korektně definováno jako C, pak je za podmínky B přikázána aktivita C
- je-li za podmínky B přikázána aktivita A a B je korektně definováno jako C, pak je za podmínky C přikázána aktivita A.

Pravidla specifikace jsou založena na výčtových definicích a nesplnění některého členu daného výčtu. Platí pro každou z deontických modalit:

- je-li za podmínky B přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A, přičemž B je C nebo D, ale aktuálně to není C, pak za podmínky D přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A;
- je-li za podmínky B přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A, přičemž A je C nebo D, ale aktuálně to není C, pak za podmínky B přikázána (zakázána, dovolena) aktivita D.

Aplikační pravidla jsou založena na konkretizaci subjektu nebo podmínky nebo obojího. Týká se opět všech deontických modalit:

- je-li za podmínky B všem subjektům přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A, pak za podmínky B je danému (konkrétnímu) subjektu přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A;
- je-li všem subjektům splňujícím podmínku B přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A, pak danému (konkrétnímu) subjektu splňujícímu podmínku B je přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A;
- je-li za podmínky B přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A a byla splněna podmínka B, pak je přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A (za okolností, za nichž nastalo B);
- je-li za podmínky B všem subjektům přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A a byla splněna podmínka B, pak je danému (konkrétnímu) subjektu přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A (za okolností, za nichž nastalo B);
- je-li všem subjektům splňujícím podmínku B přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A a daný subjekt splňuje podmínku B, pak danému (konkrétnímu) subjektu je přikázána (zakázána, dovolena) aktivita A (případně za dalších okolností, za nichž nastalo B).

Povinnostně nároková transformace norem je dalším normativním fenoménem. V případě příkazů týkajících se binárních vztahů se zavádí další modalita – „právo (nárok) na“. Např. „děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči právě tehdy, když rodiče mají povinnost vychovávat a pečovat o své děti“. Jde tedy o jistý druh konverze deontického operátoru – konverzi povinnosti v nárok či naopak, což simultánně znamená konverzi aktérů vztahu, který je obsahem normy. Jedná se přitom vždy o vztah minimálně binární, který se ale zpravidla jeví jako, řekněme „primárně“, binární. I když jde o vztah více než dvoumístný, ke zmíněné konverzi aktérů dochází právě v té části vztahu, která se jeví jako „primárně“ binární. Tak v případě čtyřmístného vztahu, který je základem normy „Sókratés dluží Asklépiovi kohouta za uzdravení“, dojde při deontické konverzi povinnosti v nárok také k simultánní konverzi „pravých“ aktérů a pouze jich, žádných dalších, i když jsou zde další dva parametry. Dostáváme tak (opět) normu:

„Asklépios má nárok na kohouta od Sókrata (jako jeho dluhu) za uzdravení“.

Uvedené významové postuláty lze v uvažovaném systému užívat dvojím způsobem - buď bezprostředně nebo častěji jako odvozovací pravidla. Častěji tedy jde o ono usuzování nad povinnostmi, které je procesem do značné míry rozhodovacím. Jde vždy především o volbu adekvátního pravidla, ale též o volbu věcně přiměřených předpokladů. To je užití v zásadě syntaktické.

Sémantické zdůvodnění významových postulátů není příliš sofistikované, ale je přece jen náročnější na abstrakci. Vychází z toho, že povinnosti (normy) jsou ukládány, nikoliv kladeny – tvrzeny (jako soudy). Ukládány jsou s určitým záměrem (oprávněné autority), cílem změnit stávající stav na nějaký ideál. V tomto smyslu lze normy chápat jako popis takové transformace (reálného stavu na ideální stav). Pak ovšem jde prostě o zobrazení (jednoznačnou relaci) mezi stavy věcí, přičemž zejména jsou nežádoucí stavům přiřazovány žádoucí stavy. Takových jednoznačných přiřazení tedy obecně může být více (splňování pak žádáme pro všechny). Toto zobrazení je pak třídou uspořádaných dvojic stavů věcí a jako s takovou s ní lze zacházet, tj. provádět s ní třídové operace a uvádět ji do příslušných vztahů s dalšími takovými třídami. Vztahy mezi normami se tak převedou na vztahy mezi třídami, jejichž splňování je pak již zřejmé. Přesný popis nejjednodušší verze této interpretační metody následuje.

Uvažujeme obecně hypotetické normy (kategorické normy jsou prakticky nereálné). Musíme rozlišovat mezi spojkami užitými ve výrokovém modu, tj. \neg , \wedge , \vee , \Rightarrow , \Leftrightarrow a spojkami užitými v normotvorném modu, tj. \sim , $\&$, \vee , \rightarrow , \leftrightarrow . Výchozím deontickým operátorem je O (příkaz), dále jsou to F (zákaz) a D (dovolení). Užívají se zavedeným způsobem kontextově se dvěma operandy v pořadí obsah normy (dispozice) a podmínky její aplikace (hypotéza) oddělenými lomítkem.

Modelem množiny formulí J je $M = \{S, V\}$, kde S je množina stavů věcí a V je valuae.

Nechť P je množina všech výrokových symbolů vyskytujících se ve formulích z J (každý reprezentuje nějaký elementární jev). Pak S je potenční množina nad P. Tedy výskyt symbolu v příslušné množině z S (podmnožině P) reprezentuje výskyt 'jevu' v odpovídajícím stavu věcí.

Valuae V je definována jako přiřazení stavů věcí, tj. je vždy částí $S \times S$, takto:

I. Množina $V(O(A/B))$ se skládá z uspořádaných dvojic stavů věcí (generujících funkci) tvořených následujícím postupem:

1. pro takový stav věcí $s \in S$, který neobsahuje B, připojujeme dvojici $\langle s, s \rangle$ (nemusíme však vůbec brát v úvahu, charakter interpretace se tím nezmění);

2. pro takový stav věci $s \in S$, který obsahuje B, připojíme dvojici takto
- jestliže s obsahuje A, pak $\langle s, s \rangle$
 - jestliže s neobsahuje A (implicitně nebo explicitně), pak připojíme $\langle s, s' \rangle$, kde s' se liší od s minimálně a právě tím, že přiměřeně obsahuje A, tj. z možností, které se nabízejí:
 - je-li A výrokový symbol, pak $s' = \{A\} \cup s$;
 - je-li A negace tvaru $\sim X$, pak $s' = s - \{X\}$;
 - je-li A konjunkce tvaru $X \& Y$, pak $s' = \{X\} \cup \{Y\} \cup s$;
 - je-li A disjunkce tvaru $X \vee Y$, pak $s' = \{X\} \cup s$, nebo $s' = \{Y\} \cup s$, tj. v tomto případě vznikají dvě funkce;
 - je-li A implikace tvaru $X \rightarrow Y$, pak $s' = s - \{X\}$, nebo $s' = \{Y\} \cup s$, tj. opět vznikají dvě funkce.

II. Množina $V(F(A/B))$ je tvořena jako v I. pro argument $O(\neg A/B)$, tj. $V(F(A/B)) = V(O(\neg A/B))$.

III. Množina $V(D(A/B))$ je tvořena jako $S \times S - V(F(A/B))$, tj. jde o interpretaci $V(\sim O(\neg A/B))$.

IV. Dále jsou interpretovány normotvorné spojky jako:

- negace \sim - doplněk ';
- konjunkce $\&$ - průnik \cap ;
- disjunkce \vee - sjednocení \cup ;
- implikace \Rightarrow - inkluze \subseteq ;
- ekvivalence \Leftrightarrow - rovnost $=$.

(První tři jsou operace, zbylé dvě jsou vztahy mezi množinami.)

V. Jako další (nulární) operace připojujeme:

- N-tautologie - univerzum $U = S \times S$;
- N-kontradikce - prázdná množina \emptyset .

VI. Normativní úsudek $N_1, N_2, \dots, N_n \setminus N$ interpretujeme jako $(N_1 \& N_2 \& \dots \& N_n) \rightarrow N$.

VII. Výsledek interpretace formule N z J je tedy posuzován takto:

- je-li hlavní spojkou formule N normativní negace, konjunkce nebo disjunkce, je $V(N)$ množina a formule N je N-platná, je-li $V(N) = U$ pro každou valuaci V;
- je-li hlavní spojkou formule N normativní implikace nebo ekvivalence, je $V(N)$ vztah mezi množinami a formule N je N-platná, jestliže vztah $V(N)$ je platný v obvyklém množinovém smyslu pro každou valuaci V.

K tomu se sluší podat následující komentář:

1. Normativní tautologie nad P je každá formule, která vyplývá z libovolné premisy - formule nad P. Omezení na formule nad P je především 'technického' rázu, na druhé straně garantuje obsahovou souvislost premis se závěrem v daném úsudku.

2. Problém nemonotónnosti normativního usuzování nelze zcela bagatelizovat. Ani zde ale nejde o zrušitelnost (domněle?) platného úsudku, ale o zrušitelnost dodatečných premis. Rozhodně není nutné měnit (oslabovat) charakter usuzování.

3. Z 1 a 2 je zřejmé, že normativní usuzování vyžaduje jisté oslabení 'klasických' vlastností platného usuzování. Toto oslabení však není nekonvenční, neubírá se nečekaným směrem. Způsob interpretace vylučuje obsahovou nezávislost norem činných v úsudcích, tudíž má *a priori* modální charakter.

4. Normativní usuzování se prakticky vždy děje v rámci nějakého systému explicitních norem, který jistě může být v průběhu usuzování aktualizován. Aktualizace v systému explicitních norem může být rozumně omezena. Aktualizace spočívá v provedení tří operací: zrušení, doplnění nebo nahrazení normy. Tyto operace je někdy metodologicky vhodnější sloučit. V případě, že je doplňována hypotetická dovolovací norma (chřest smíš jíst rukama), která je v rozporu s kategorickou zakazovací normou (nejez rukama), je vhodnější zrušit původní normu a doplnit hypotetickou zakazovací normou, jejíž podmínka omezuje aplikaci výjimkou (kromě chřestu nejz rukama).

5. V systémech norem existuje i další možnost zrušitelnosti norem - síla norem, kdy - při aplikaci - silnější norma ruší normu slabší. Síla norem musí být stanovena explicitně při konstituování normativního systému a respektována při aktualizaci. Potřeba stanovit sílu specifitější dovolovací normy jako vyšší oproti síle obecnější normy zakazovací však působí poněkud neintuitivně (příklad ze 4).

Tento model logiky norem jsem s ohledem na jeho charakter nazval ontologická interpretace norem. Byl využit k verifikaci všech uvedených významových postulátů, jakož i k falzifikaci druhého axiomu tzv. Starého systému, resp. druhého a třetího axiomu tzv. Nového systému G. H. von Wrighta. Jednoduchá a bezprostředně názorná řešení tohoto problému se ukázala jako neúčinná a zavádějící. Toto řešení umožňuje rozhodnout případy, kdy intuice vítězí, i případy, kdy intuice selhává, ať už jde o intuici "logickou" (jako u von Wrighta) či intuici "obecnou".

Pro usuzování nad povinnostmi je ontologická interpretace norem spolehlivým verifikačním nástrojem. Ale tento typ usuzování - ať už se jedná o úsudky právní či "jen" morální - je vždy poznamenán nějakými extralogickými zájmy, vždy se nějak pojí s otázkou "*cui bono?*". Proto není divu, že se vedou nerozhodnutelné

diskuse o tom, jakou logiku používat a jak ji používat. Proto vůbec nepochybuji, že ani tento příspěvek, mj. i do této diskuse, nemůže nic rozhodnout a v tomto směru nic neřeší. Ale protože, jak se zdá, je logika člověku vrozena, patří k jeho "genetické" výbavě, tak snad aspoň v tomto směru se zde něco nového přináší.

Literatura

- Hilpinen R. (ed.): *Deontic Logic: Introductory and Systematic Readings*. D. Reidel Dordrecht 1971.
- Štěpán J.: *An Ontological Interpretation of Norms*. 11th International Congress of Logic, Methodology and Philosophy of Science - Volume of Abstracts. August 20-26, 1999 - Cracow, Poland.
- Štěpán J.: *An Interpretation of the Logic of Norms*. In: *AUPO Philosophica IV*, Olomouc 2000.
- Štěpán J.: *Bytí a měti – jedna ontologie*. In: *Filozofia i czas przesły*. Wydawnictwo U. Śl., Katowice 2005.
- Štěpán J.: *Kant v právní vědě*. In: *Pytania i perspektywy transcendentalizmu*. Wydawnictwo U. Śl., Katowice 2006.
- Weinberger O.: *Alternativní teorie jednání*. Filosofia, Praha 1997.